

8 October Vereeniging „Alkmaar Ontzet”

Opgericht 12 december 1861

Inleiding ter gelegenheid van Alkmaars Ontzet door H.C.J.L. Borghouts, commissaris van de Koningin in Noord-Holland, in Alkmaar op 8 oktober 2003

Alkmaars ontzet: een sociaal-culturele strijd

Een actuele bron van ervaring

Mevrouw de burgemeester, mijnheer de voorzitter van de 8 October Vereeniging "Alkmaars Ontzet", dames en heren,

Inleiding

Over de oorzaken en de betekenis van de tachtigjarige oorlog voor Nederland zijn al vele studies verricht en boeken vol geschreven.

Een aantal hoofdlijnen van de maatschappelijke gebeurtenissen die in de tweede helft van de zestiende eeuw speelden wil ik aanstippen. Dat doe ik omdat vergelijkbare hoofdlijnen naar mijn mening later in de vaderlandse geschiedenis terugkomen: in de tweede helft van de negentiende eeuw met het ontstaan en de ontwikkeling van een arbeidersklasse en in onze huidige tijd met het ontstaan en de ontwikkeling van groepen allochtonen in Nederland.

Ik weet wel dat geschiedkundige wetenschappers zeggen dat je nooit historische gebeurtenissen met elkaar mag vergelijken omdat geen enkele gebeurtenis dezelfde is, maar ik vind toch dat we naar de geschiedenis mogen kijken om ervan te leren en ook om ons vertrouwen in veranderingen te vinden.

De tachtigjarige oorlog

De tachtigjarige oorlog staat bekend als de vrijheidstrijd van de Nederlanders en de natiewording van Nederland. Het ontstaan van een bewustzijn dat er zoiets is als een gezamenlijke, Nederlandse identiteit. Tegelijkertijd is het een strijd tegen vreemde overheersers: de Spanjaarden en de Spaanse koning. Het is ook een sociale strijd van de opkomende burgerklasse en de macht van de steden, die vooral in de Nederlanden tot een voor die tijd enorme groei kwamen, tegen de gevestigde macht van de adel. De wens en noodzaak tot verandering werd bovendien versterkt door de slechte economie van de tweede helft van de zestiende eeuw waardoor de armoede en de honger toenamen (denkt u aan het hongerjaar 1566) en de verzwaring van de lasten (denkt u aan de tiende penning). Deze verschillende maatschappelijke ontwikkelingen kwamen bij elkaar en werden bovendien ideologisch ondersteund door een progressieve vorm van het christelijk geloof: de protestanten. Deze geloofstak stelde zich teweer tegen de instelling van de inquisitie en verkettering door de heersende Spanjaarden. Dit alles culmineerde in een sociale omwenteling. Het was niet een strijd waar iedereen als één man achter stond. Zeker in het begin had je de kant van Oranje en de geuzen (bijvoorbeeld Haarlem) en aan de andere kant de spaansgezinden (bijvoorbeeld Amsterdam). Maar ook in het kamp van de vrijheidstrijders waren varianten. Het was niet voor iedereen een godsdienstoorlog, ook rooms-katholieken namen deel aan de strijd tegen de Spanjaarden, maar ook dominees, die het ging om de vrijheid van het protestantse geloof, en ook kooplieden, die het ging om de vrijheid van handel. En zoals we nu nog steeds weten zitten de dominees en de koopman niet altijd op één lijn. De strijd voor vrijheid vond zijn keerpunt op 8 oktober 1573. Toen begon de victorie en de victorie begon in Alkmaar. Maar de victorie waarvan? Dat was een victorie om de eigen sociaal-culturele identiteit te mogen beleven, om 'Nederlander' te zijn. Met de victorie begonnen de vrijheid, economische voorspoed en een 'eigen huis', een land waar je je thuis kunt voelen. De zware strijd zou nog langdurig zijn en officieel in 1648 eindigen, in Munster.

De arbeidersbeweging

Een andere sociale strijd begon zich af te tekenen in de tweede helft van de negentiende eeuw toen de arbeidersklasse zoals dat in die tijd werd genoemd, ontstond. De industrialisatie van Nederland was op gang gekomen. Landwerkers trokken van het platteland naar de stad om een beter leven in de opkomende industrie te vinden. Er ontstond een stadsproletariaat dat in omvang snel toenam. De arbeiders hadden een slechte huisvesting en levens- en werkomstandigheden. Gaandeweg ontwikkelde deze bevolkingsgroep, afkomstig van verschillende streken en achtergronden en geloof, een eigen identiteit en een eigen cultuur. Men werd zich bewust dat men een zelfde groep arbeiders

8 October Vereeniging „Alkmaar Ontzet”

Opgericht 12 december 1861

vormde. Een sociale strijd begon, hier en daar ondersteund door een enkele wet en onder leiding van enkele voormannen als Domela Nieuwenhuis, het eerste socialistische kamerlid. Een strijd met als doel om zichzelf te ontwikkelen en te emanciperen in de samenleving. En dit alles werd ondersteund door een ideologie, namelijk het socialisme met alle varianten van dien. Uiteindelijk is van de verschillende stromingen de sociaal-democratie de belangrijkste geworden. Ook deze strijd zou men in Nederland op tachtig jaar kunnen stellen. En wat veel te zien is, velen werkten aan hetzelfde ideaal - de verheffing van de arbeidersklasse - maar tegelijk bestreden groepen elkaar. De discussie over de weg waarlangs en de middelen waarmee de strijd moet worden gestreden, werd ten minste zo belangrijk gevonden als het bereiken van het ideaal zelf. Uiteindelijk is de emancipatie van de arbeidersklasse na de tweede wereldoorlog voltooid. En met zijn alen hebben we er veel voor teruggekregen: nieuwe vrijheden, economische voorspoed en iedereen had het gevoel zich thuis te kunnen voelen.

Emancipatie van allochtonen

In de huidige tijd is opnieuw een sociaal-culturele strijd ontstaan, die steeds duidelijker tot uiting is gekomen. Ik doel hier op de strijd van wat we in het algemeen noemen de groep allochtonen voor een positie in Nederland gelijkwaardig aan die van de autochtonen. In feite bedoelen we met allochtonen diverse groepen van buitenlanders uit de niet-westerse wereld die uit een grote variatie aan buitenlanden naar Nederland zijn getrokken. Maar er zijn wel lijnen te trekken. In de jaren zestig had het Nederlandse bedrijfsleven een grote behoefte aan arbeidskrachten. Die werden gevonden in het - vooral mediterrane - buitenland. En deze mensen kwamen graag, omdat voor hen de economische mogelijkheden hier groter waren dan in hun eigen land. Aanvankelijk nog met het idee om met het verdiende geld een betere toekomst op te bouwen in eigen land, waren zij in feite al begonnen met het opbouwen van een toekomst in Nederland. Ook in Nederland zelf drong langzamerhand door dat de 'gastarbeiders' hier zouden blijven en dat het beleid daarop gericht zou moeten worden. Sinds de jaren zestig volgden nieuwe groepen buitenlanders die in Nederland de economische vrijheid zochten om een nieuwe toekomst op te bouwen. Daarnaast kwamen politieke vluchtelingen. Mensen die in hun eigen land vervolgd werden om hun ideeën en gedachten en die in Nederland de vrijheid van meningsuiting zochten én vonden. Soms ook nodigden wij hen uit: Hongaren in 1956, Tsjechen in 1968, maar Ruandezen weer niet. Tegelijk vormden deze snel in aantal toenemende groepen mensen een nieuwe 'onderklasse' in de Nederlandse samenleving. De 'allochtonen' beginnen langzamerhand in te zien dat zij weliswaar verschillende achtergronden hebben, maar ook een gemeenschappelijke basis en een zelfde soort positie in de Nederlandse samenleving. Men begint zich bewust te worden als groep en zich vragen te stellen over identiteit. Voor een deel van de nieuwkomers - en dat is nu het meest spraakmakende deel - bestaat er een verbindende factor en dat is het geloof, de islam. De islam biedt, ondanks de vele verschillende stromingen die er binnen de islam zijn, een gemeenschappelijke basis en een deel van de identiteit. Door het groeiende aantal nieuwkomers begonnen ook steeds meer 'oorspronkelijke' Nederlanders te merken dat de samenleving aan het veranderen is. Verandering brengt onzekerheid en daaruit voortvloeiend de behoefte aan meer controle. Voor een deel uit zich dat in botte discriminatie. Voor een ander deel is er goed bedoelde welwillendheid, maar is niet echt duidelijk of dat leidt tot constructieve activiteiten. Als voorbeeld wil ik noemen het taalbeleid. In de jaren zeventig en tachtig was dat gericht op het hanteren van de eigen taal. Bijvoorbeeld voorlichting door de overheid werd gedaan in het Turks, Arabisch en andere talen. Hetzelfde gebeurde met het onderwijs, want een kind zou zich beter ontwikkelen als het opgroeit in de moedertaal. De gedachte van het gebruik van de eigen taal was dat men kennis kreeg over de nieuwe omgeving en men zich zo goed mogelijk in de nieuwe samenleving kon ontwikkelen. Nu zijn de ideeën daarover radicaal veranderd. Nu menen we dat het leren van de Nederlandse taal een belangrijke factor is om te integreren in de samenleving en een beter bestaan op te bouwen. Kortom het is vaak zoeken naar de juiste weg. Belangrijk is natuurlijk dat de samenleving de nieuwkomers de gelegenheid en de mogelijkheden biedt om vooruit te komen. Maar het allerbelangrijkste is dat allochtonen zelf emanciperen. Zij zullen het zelf moeten doen. En de samenleving als geheel moet ervoor zorgen dat de voorwaarden daartoe aanwezig zijn.

Ik ben er van overtuigd dat het overgrote deel van de Nederlanders streeft naar een prettig samenleven met de immigranten. De vraag is hoe we de nieuwe groep Nederlanders, bij elkaar ruim anderhalf miljoen allochtonen (1e en 2e generatie, niet-westers, CBS 2003), kunnen helpen met hun emancipatie in de Nederlandse samenleving. De discussie over de weg waarlangs en de middelen

8 October Vereeniging „Alkmaar Ontzet”

Opgericht 12 december 1861

waarmee de strijd moet worden gestreden, is ook nu weer ten minste zo belangrijk als het bereiken van het ideaal zelf. Ik verwijs naar de emancipatie van de arbeidersklasse.

Dialogo is zeker een voorwaarde. Vertrouwen win je wanneer je elkaar leert kennen doordat je met elkaar in gesprek raakt. Dat betekent luisteren en het betekent je mening geven. Luisteren is niet gemakkelijk, maar het is erg belangrijk als je wilt samenleven. Je mening geven is ook niet altijd gemakkelijk, want je wilt de ander niet zo snel kwetsen. Uit zorg om de allochtonen te kwetsen zijn we met dit laatste - je mening geven - in de afgelopen decennia terughoudend omgegaan. Je mening geven vind ik een groot recht. Maar die mening moet wel gebaseerd zijn op kennis van zaken. En als de mening gebaseerd is op onkunde en onjuistheden dan kwets je een ander onnodig en creëer je wantrouwen en afstand. Anderzijds is het ook belangrijk om te luisteren naar anderen. Het wekt weerstand op als je niet luistert naar 'politiek incorrecte' opmerkingen. Je zult daar toch iets mee moeten doen om in debat te komen, negeren werkt contraproductief. Als je het negeert zet je jezelf buitenspel en het ongenueanceerde geluid heeft vrij spel.

Andere factoren van belang voor het emancipatieproces zijn onderwijs en werk. Daar is al op veel plaatsen iets over gezegd. Wat ik erover wil zeggen is dat ik daarbij ontzettend belangrijk vind de voormannen en voorvrouwen uit de diverse groeperingen. Mensen die als voorvechters voor hun groep een plaats in de samenleving bevechten. Mensen die daardoor een voorbeeldfunctie vervullen en een zingeving vormen voor de achterban. Zij motiveren de mensen door te laten zien dat het zin heeft om te studeren en een gekwalificeerde functie te vervullen. Zij laten zien dat het kán. Namelijk vanuit je eigen cultuur een plek te veroveren in de nieuwe samenleving. Maar het is wel een moeilijke weg. Volharding is noodzakelijk om goed onderwijs te krijgen en de opleiding af te ronden en om in het beroepsleven door te stromen naar hogere functies. En nodig is ook dat deze zich blijven verbinden met hun groep. Zoals de Masai die ik ooit ontmoette in Tanzania en die na zijn universitaire studie in de VS was teruggekeerd naar zijn volk en in een hut van stro woonde.

Emancipatieprocessen zijn langdurige processen.

De tachtigjarige oorlog heeft tachtig jaar geduurd. En zelfs daarna werd de Republiek der Verenigde Nederlanden niet altijd als volwaardig beschouwd, omdat het geen koninkrijk was maar slechts een republiek. En het heeft tot 1853 geduurd voordat in de protestantse Nederlanden de katholieken gelijke vrijheden hadden. De industrialisatie begon halverwege de negentiende eeuw, maar het heeft tot na de tweede wereldoorlog geduurd dat de arbeidersklasse' zich in feite tot een middenklasse heeft geëmancipeerd. En zo zal de emancipatie van de huidige nieuwe Nederlanders ongetwijfeld een lange periode in beslag nemen. En het zal een doorgaand proces zijn, want steeds weer zullen zich nieuwe Nederlanders vestigen. Belangrijk vind ik om te constateren dat de sociale strijd en emancipatieprocessen in de geschiedenis weliswaar moeizaam zijn geweest, maar altijd hebben geleid tot een betere samenleving. Een democratische samenleving waar vrijheid voor ieder is, economische voorspoed heerst en ieder zich kan thuis voelen. En ook dat vele 'oude' Nederlanders moeite hebben om mee te gaan met de sociale veranderingen. Maar ik heb het vertrouwen dat we uiteindelijk tot een betere samenleving komen voor ons allemaal. Dát is wat de sociaal-culturele strijd van Alkmaars ontzet ons heeft geleerd.

Natuurlijk zijn er bedreigingen. De belangrijkste vind ik op dit moment de zogeheten strijd tegen het terrorisme. Sinds de 11e september 2001 verhardt de internationale samenleving zich onder invloed van de enige grootmacht in de wereld die er nog is. In een eeuwen durende ontwikkeling heeft de democratische rechtstaat zich langzaam gevestigd in de westerse wereld. Die staatsvorm te beschermen is alleszins de moeite waard. Daarbij rijst de vraag welke middelen daartoe geoorloofd zijn. Ik zou zeggen dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens wel enige richtlijnen bevat, zoals:

- de gelijkwaardigheid van ieder mens
- verbod van willekeurige arrestatie of detentie
- eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie.

Gebeurtenissen die mij nu in relatie met deze richtlijnen ongerust maken, zijn bijvoorbeeld de detentie die nu al twee jaren duurt, van honderden al dan niet vermeende Taliban-strijders uit Afghanistan op

8 October Vereeniging „Alkmaar Ontzet”

Opgericht 12 december 1861

Cuba. Zij zijn verstoken van bijstand door advocaten, zij zijn nog steeds niet aangeklaagd en zij zullen niet in een openbaar proces voor de civiele strafrechter worden geleid. En ik word nog ongeruster door het oorverdovende stilzwijgen van de Westerse wereld, behalve dan een oprisping van de heer Blair inzake twee Britse gedetineerden. Ook Nederland laat die ontwikkeling niet onberoerd. Ik wijs hier slechts op het voornemen van de minister van Justitie om ook inlichtingen van de AIVD te kunnen gebruiken in het strafproces. Ik heb niets tegen de AIVD. Ik denk dat het een noodzakelijke dienst is, maar ik weet wel dat de wijze waarop de dienst informatie verzamelt niet geheel in lijn is met wat volgens het Wetboek van Strafvordering aan de politie is toegestaan. En ik weet ook maar al te goed dat na de zogenaamde IRT-affaire midden jaren '90, de normen die de informatievergaring door de politie betreffen, zijn aangescherpt en in de wet zijn neergelegd. En nu, vanwege 'de strijd tegen het terrorisme' worden deze normen overboord gezet. De bronnen van de informatie van de AIVD zijn voor verdachten en hun advocaten niet herkenbaar. Welke middelen mag een democratie gebruiken in zijn verdediging van de democratie? Ik word ongerust.

Het is reeds lang aanvaard in het internationale recht dat een staat zich mag verdedigen tegen een aanval. Het is ook allang aanvaard dat een aanvalsoorlog niet geoorloofd is. Niettemin, begin dit jaar hebben we gezien dat zo'n oorlog begonnen is door twee staten waarmee Nederland via de NAVO is verbonden. En Nederland steunde deze aanvalsoorlog politiek. We raken steeds verder weg van de doctrine van de aanvalsoorlog. Koeweit in 1992 was een verdedigingsoorlog. Over Afghanistan kan men twifelen. Irak was een aanvalsoorlog, over de grens dus. Of hebben de VS de grens verlegd? Welke middelen mag een democratie gebruiken ter verdediging van de democratie? Ik word ongerust. En mijn ongerustheid neemt toe als een meerderheid in het parlement na onthullingen van nieuwe feiten aanvankelijk geen behoefte heeft aan een debat over de aanleiding van de oorlog en de beweegredenen van de regering om die oorlog te steunen.

Handelen in oorlogstijd is allang genormeerd. De internationale verdragen die sommige handelingen verbieden stammen al uit de 19e eeuw. En na de Tweede wereldoorlog is het oorlogsrecht met name door de processen van Neurenberg verder ontwikkeld. Internationale gerechtshoven ontstonden. Ik noem het Joegoslavië-tribunaal en het Ruanda-tribunaal. En de voorlopige kroon op de ontwikkeling is het ICC, het International Criminal Court in Den Haag dat volmacht heeft over oorlogsmisdaden door wie of waar ook begaan. Maar de VS erkennen het ICC niet en regelen zelfs dat Amerikaanse militairen 'bevrijd' mogen worden uit de handen van het ICC, gevestigd in Nederland. En tegelijk dwongen de VS de republiek Servië hun onderdaan Milosovic uit te leveren aan het Joegoslavië-tribunaal. Begrijpt u mij niet verkeerd. Dit laatste is uitstekend, maar waarom meten met twee maten? Welke middelen mag een democratie gebruiken ter verdediging van de democratie? Ik word ongerust.

Al deze zaken - en er zijn veel meer voorbeelden, wat te denken van het feit dat onder druk van de VS reders er massaal toe zijn overgegaan zeelieden uit Islamitische landen te vervangen door zeelieden uit bijvoorbeeld de Filippijnen - al deze zaken zijn zeer sterk gelieerd met 'de strijd tegen het terrorisme'. En die strijd vertoont trekken van een strijd van het Westen tegen de Islam. Dat wordt ontkend, maar door velen in de Arabische wereld wordt het wel zo gevoeld. En het heeft zijn weerslag op de moslims die wonen in de westerse wereld, ook op die in Nederland. Ik wacht in spanning af wat de rechtbank in Amsterdam doet met het verzoek tot uitlevering aan de VS van twee Nederlanders die worden verdacht door de VS van betrekkingen met Al Quaida. Zal de rechter slechts marginaal het verzoek toetsen? Zal de rechter de zeer verminderde rechten van deze mensen in de VS in zijn beschouwing betrekken? Zal de rechter acht slaan op het bewijsmateriaal? Men mag dit alles hopen. Hoe dan ook, dit alles kan het proces van emancipatie van die groepen Nederlanders verstoren. En het kan verworvenheden van eeuwen rechtsontwikkeling in een luttel aantal jaren terzijde schuiven. Onze houding kan er toe bijdragen dat onze landgenoten van allochtone afkomst, zich weer bewust worden van hun roots en radicaliseren. Een verontrustende gedachte.

Bert Schiebeek schreef het gedicht 'Centre Ville' waarmee ik eindig.

"Centre Ville"

ik logeer in Chartres achter de kathedraal
ik hoor de vogels zingen voor het open raam

8 October Vereniging „Alkmaar Ontzet”

Opgericht 12 december 1861

ik zie het plein
en de huizen er omheen
ik zie de kern van
de stad met het café om de hoek in de zon
de stad heeft intieme plekken de stad is
nog steeds ommuurd
om de vrijheid te bewaren.
Kan een open, democratische rechtstaat zichzelf onherstelbaar verminken in de poging zichzelf te beschermen?

Ik dank u voor uw aandacht.